

МОВЛЕННЄВА РЕАЛІЗАЦІЯ АНГЛОМОВНОГО ГІПЕРКОНЦЕПТУ *OCCULTISM*SPEECH REALIZATION OF THE ENGLISH HYPERCONCEPT *OCCULTISM*

Томчаковська Ю.О.,

orcid.org/0000-0003-0117-2704

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов

Національного університету «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена аналізу структури англomовного гіперконцепту OCCULTISM на матеріалі тлумачних і етимологічних словників англійської мови, а також публіцистичних текстів, присвячених розгляду феномену окультизму. У роботі використано такі методи дослідження: етимологічний аналіз, дефініційний аналіз та концептуальний аналіз. Структура англomовного гіперконцепту OCCULTISM містить три складових концепти: ALCHEMY, MAGIC, ASTROLOGY. У роботі проаналізовано їх мотиваційні та понятійні ознаки. Ми вважаємо, що мотиваційні і понятійні ознаки є первинними або базовими, інші ознаки є вторинними і можуть варіюватися в своїй кількості і способах номінації. Проведений дефініційний та концептуальний аналізи показали, що понятійними ознаками концепту ALCHEMY є *unscientific, search, transformation, eternal life, universal medicine, mysticism*. Мотиваційні ознаки концепту ALCHEMY визначаються етимологією англійської лексеми *alchemy* та вербалізуються наступним чином: *occult, search, unscientific*. Понятійними ознаками концепту MAGIC є *power, supernatural, extraordinary, use of means, influencing or predicting events, hidden, controlling, spiritual, superhuman*. Мотиваційні ознаки концепту MAGIC визначаються етимологією англійської лексеми *magic* та вербалізуються наступним чином: *to be able, have power*. Понятійними та мотиваційними ознаками концепту ASTROLOGY є *foretelling, stars, influence*. Було виокремлено такі асоціативні концептуальні ознаки досліджуваного гіперконцепту: *diversity, popularity, attraction, fear, secret*. На основі проведеного аналізу робимо висновок про те, що в структурі англomовного гіперконцепту OCCULTISM містяться такі сигніфікативні компоненти: (1) СУБ'ЄКТ (ФЕНОМЕН), (2) ВЛАСТИВІСТЬ СУБ'ЄКТА (ФЕНОМЕНА) – *power to influence, control*, (3) ОБ'ЄКТ – *people, events*, (4) АТРИБУТ – *spiritual, supernatural, hidden*. Перспективою цього дослідження є аналіз особливостей вербалізації складових гіперконцепту OCCULTISM в англomовному художньому дискурсі та виявлення відповідних образних і асоціативних ознак.

Ключові слова: гіперконцепт, концептуальний аналіз, мотиваційні ознаки, понятійні ознаки, асоціативні ознаки, окультизм.

The article is devoted to the analysis of the structure of the English hyperconcept OCCULTISM on the material of explanatory and etymological dictionaries, as well as publicist text dedicated to highlighting the phenomenon of occultism. The following research methods are used in the work: etymological analysis, definition analysis, conceptual analysis. The structure of the English hyperconcept OCCULTISM contains three components: ALCHEMY, MAGIC, ASTROLOGY. The paper analyzes their motivational and conceptual features. We believe that motivational and notional features are primary or basic, other features are secondary and may vary in their number and methods of nomination. The definition analysis showed that the notional features of the concept ALCHEMY are “unscientific, search, transformation, eternal life, universal medicine, mysticism, secrecy, purity of thought, durability, versatility”. The motivational features of the concept ALCHEMY are determined by the etymology of the English lexical unit “alchemy” and are verbalized as follows: “occultism, search, unscientific”. The notional features of the concept MAGIC are “power, supernatural, extraordinary, use of means, influencing or predicting events, hidden, controlling, spiritual, superhuman”. The motivational features of the concept are determined by the etymology of the English lexical unit “magic” and are verbalized as follows: “to be able, have power”. The notional and motivational features of the concept ASTROLOGY are “foretelling, stars, influence”. The following associative conceptual features of the studied hyperconcept were singled out: “diversity, popularity, attraction, fear, secret”. Basing on the analysis, we conclude that the structure of the English hyperconcept OCCULTISM contain the following significant components: (1) SUBJECT (PHENOMENON), (2) PROPERTY OF THE SUBJECT (PHENOMENON) – *power to influence, control*, (3) OBJECT – *people, events*, (4) ATTRIBUTE – *spiritual, supernatural, hidden*. The perspective of this study is the analysis of verbalization of the components of the hyperconcept OCCULTISM in English artistic discourse and the identification of their figurative and associative features.

Key words: hyperconcept, conceptual analysis, motivational features, notional features, associative features, occultism.

Постановка проблеми. Термін *окультизм* позначає загальну назву теоретичних вчень і практик, що визнають існування прихованих сил у людині та космосі, недоступних для спільного людського досвіду, але доступних людям, які пройшли через особливу посвяту або специфічні психічні тренування. За своєю суттю окультизм протиставлений науковій картині світу, оскільки

він ґрунтується на ірраціональному підході до трактування явищ навколишньої дійсності на відміну від науки, стрижневим принципом якої є раціоналізм.

Тож дослідження англomовного гіперконцепту OCCULTISM дозволить вивчити фрагмент англomовної наївної та міфологічної картини світу, що є одним із актуальних завдань сучасної лінгвіс-

тики. Релевантність роботи також увиразнюється відсутністю подібних комплексних розвідок у вітчизняному мовознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Концепт є стрижневим елементом у понятійному апараті людської свідомості, він являє собою універсальне явище складного характеру. Не підлягає сумніву той факт, що існують концепти, настільки тісно пов'язані один з одним, що сфери їх понять можуть перетинатися, конкретизуючи та доповнюючи одне одного. Такі складні явища доречно називати гіперконцептами через їх тісні асоціативні та диференціальні зв'язки між спорідненими компонентами [1].

Подібні явища становлять особливий інтерес для дослідника, оскільки вони відкривають широкі перспективи розкриття глибинної універсальності понятійного апарату.

Під концептом розуміємо ментальний комплекс, певним чином організовану різноструктурну одиницю знань, яка є включеною до свідомості людини та її колективне несвідоме. До складу ментально-психонетичного комплексу О.О. Селіванова включає наступні компоненти:

(1) вербалізований компонент мислення, що містить знання про мову, що існують в мовній формі або у вигляді текстової, дискурсивної інформації і які становлять будь-які способи опису світу (наукові, художні, фольклорні), які позначилися на нашій концептуальній моделі;

(2) невербалізований компонент мислення (досвідні, образні, математичні знання, знання культури, мистецтва та ін.);

(3) образи (гешталти), здатні мати невербальний і вербальний статус;

(4) психічні функції: відчуття, інтуїція, трансценденція, які корелюють з мисленням в пізнавальних процесах, в тому числі з використанням мови;

(5) рефлексії в ментально-психонетичному комплексі, які ґрунтуються на архетипах колективного несвідомого [2, с. 112-114].

Для повноти уявлення про характер вербалізації будь-якого лінгвокультурного концепту в будь-якій мові важливими є

(1) інформація про семантику та етимологію слів, що називають імена концептів,

(2) семантика переносних, асоціативних значень слів, що втілюють концепти,

(3) контекст (контексти), в яких вживаються слова і словосполучення, що позначають і виражають концепт;

(4) культурологічний фон асоціацій, пов'язаних з цим концептом.

Саме за вказаним алгоритмом організовано запропоноване дослідження англomовного гіперконцепту OCCULTISM.

Постановка завдання. *Мета статті* полягає у дослідженні мовленнєвих особливостей вербалізації гіперконцепту OCCULTISM та виявленні відповідних концептуальних ознак. Матеріалом аналізу виступали тлумачні та етимологічні словники англійської мови, а також публіцистичні тексти, присвячені розгляду феномену окультизму.

Під час лінгвістичного аналізу використано загальнонаукові методи (*аналіз, порівняння*) та спеціальні лінгвістичні методи: *етимологічний аналіз* – для виявлення мотиваційних ознак концепту, *концептуальний аналіз* – для окреслення понятійного складника досліджуваного концепту за допомогою *дефініційного* та *контекстуально-інтерпретативного аналізу*.

Виклад основного матеріалу. У цьому дослідженні зроблено спробу врахувати різні підходи до структурування концепту, зокрема, лінгвокультурного концепту. При цьому важливим є наступна теза: в структурі концепту неодмінно повинно відобразитися вихідне сприйняття народом відповідного феномена, його осмислення на понятійному рівні, а також інші уявлення про нього, що виникають як результат безперервної взаємодії людини з навколишнім світом [3]. Ми вважаємо, що мотиваційні і понятійні ознаки є первинними або базовими, інші ознаки є вторинними і можуть варіювати в своїй кількості і способах номінації.

Згідно із запропонованим алгоритмом розглянемо, насамперед історичний розвиток англomовної номінації гіперконцепту. Дана лексична одиниця вперше зафіксована в англійській мові у 1870 році та позначала доктрини, принципи та практики окультичних наук: «*occultism (n.) "the doctrine, principles, or practices of occult sciences," 1870, from occult + -ism. Related: Occultist*» [4].

Таким чином, лексична одиниця *occultism* походить від прикметника *occult*, етимологія якого визначається наступним чином: «*occult (adj.) 1530s, "secret, not divulged," from French occulte and directly from Latin occultus "hidden, concealed, secret," past participle of occultare "cover over, conceal," from assimilated form of ob "over" (see ob-) + a verb related to celare "to hide" (from PIE root *kel- (1) "to cover, conceal, save"). Meaning "not apprehended by the mind, beyond the range of understanding" is from 1540 s. The association with the supernatural sciences (magic, alchemy, astrology, etc.) dates from 1630 s. A verb occult "to keep secret, conceal" (c. 1500, from Latin occultare) is obsolete*» [4].

Зазначений прикметник вперше зафіксований в англійській мові на початку XVI століття у значенні «секретний, не оприлюднений», до якої потрапив з латини через французьку мову зі значенням «прихований». Згодом лексична одиниця *occult* розвинула значення «непідвласний розуму», тоді як власне асоціація зі надприродними науками (магією, алхімією, астрологією тощо) з'явилася лише століття потому.

Звернімося до словникових тлумачень відповідних номінацій у сучасних лексикографічних джерелах англійської мови:

«*Occult sciences – those sciences of the Middle Ages which related to the supposed action or influence of occult qualities, or supernatural powers, as alchemy, magic, necromancy, and astrology*» [5]; «*Occult sciences alchemy, astrology, magic, etc*» [6].

Як бачимо, вони фіксують таке ж значення та структурний склад окультних наук. Отже, робимо висновок, що гіперконцепт OCCULTISM містить три складових концепти: ALCHEMY, MAGIC, ASTROLOGY.

Розгляд етимології ключових номінацій зазначених складових концептів в англійській мові дозволив виявити відповідні мотиваційні ознаки, а саме – мотиваційними ознаками концепту ASTROLOGY є *foretelling, stars, influence*; мотиваційними ознаками концепту MAGIC є *to be able, have power*; мотиваційними ознаками концепту ALCHEMY є *occult, search, unscientific*.

Понятійні ознаки досліджуваних концептів виявлено за допомогою дефініційного аналізу відповідних словникових тлумачень. На основі наведених дефініцій виділяємо такі концептуальні ознаки аналізованого концепту MAGIC як *power, supernatural, extraordinary, use of means*.

Синонімічний ряд лексеми *magic* представлений наступними лексичними одиницями: *bewitchery, bewitchment, devilry, diablerie, enchantment, ensorcellment, mojo, necromancy, sorcery, thaumaturgy, voodooism, witchcraft, witchery, wizardry*. Дефініційний аналіз їх словникових тлумачень показав, що в структурі значень містяться ті ж самі ознаки (*power, supernatural, extraordinary, use of means*), що дозволяє говорити про них як про фіксовані понятійні ознаки концепту MAGIC.

Застосування дефініційного аналізу як одного з етапів концептуального аналізу дозволило виділити такі понятійні ознаки концепту ALCHEMY: *unscientific, search, transformation, eternal life, universal medicine, mysticism*.

Синонімічний ряд цієї номінації, представлений у тезаурусі, включає такі лексичні одиниці *magic, occultism, witchcraft* та інші, які також відо-

бражають концептуальну ознаку *містичність*. Антонімом у тезаурусі зазначається лексична одиниця *science*, що актуалізує концептуальну ознаку ALCHEMY *ненауковість* та протиставляє його офіційній науці.

Як показав проведений аналіз, понятійні ознаки концепту ASTROLOGY співпадають із мотиваційними (*foretelling, stars, influence*), що свідчить про усталеність відповідної концептуальної структури у свідомості носіїв англійської мови. Синонімічний ряд цієї номінації, представлений у тезаурусі, включає такі лексичні одиниці *crystal gazing, divination, geomancy, hydromancy* та інші, які також відображають концептуальну ознаку *передбачення*.

Перейдемо до аналізу мовленнєвого втілення досліджуваного гіперконцепту та його складових на матеріалі публіцистичних текстів, присвячених розгляду феномену окультизму.

В одній із проаналізованих статей підкреслюється різноманітність інтерпретацій поняття окультизму. Так, людину може цікавити алхімія, привиди, магія, НЛО і навіть уже традиційна йога. Також може цікавити наукове дослідження феномену реінкарнації, паранормальні явища тощо:

“*Here are many requests for assistance in researching "the occult," as it is popularly called. One person asking this question might be interested in such topics as alchemy, ghosts, magic, palmistry, witchcraft, UFOs, Bigfoot or yoga. Another person might be interested in para-psychology, which is concerned with the scientific investigation of clairvoyance, reincarnation and other paranormal phenomena. The range of interests covered by either category is incredibly wide*” [8].

Таким чином актуалізується асоціативна концептуальна ознака *diversity* досліджуваного гіперконцепту.

У наступному уривку зазначається, що окультизм є надзвичайно популярним явищем, яким захоплювались навіть історичні діячі:

“*Adolf Hitler's deputy, Rudolf Hess, was obsessed with the occult. He attempted to read minds and used astrological star charts to inform his battle plans. On the allied side, English magician Aleister Crowley kept in contact with German occultists, fed them false information and even created the V for Victory*” [7]. Тут фіксуємо актуалізацію концептуальної ознаки *popularity*.

Ще у одній публікації актуалізуються асоціативні ознаки *attraction, fear*:

“*The occult can be both scary and appealing, because of the secrecy around it. We look at the reality behind the curtain*” [9].

Автори статті намагаються відкрити завісу таємничості окультизму, наголошуючи, що цей термін позначає таємне, приховане знання. Ідея прихованого чи таємного знання часто дуже приваблива для людей, і вони можуть об'єднуватися в групи, щоб отримати його:

“The word ‘occult’ just means ‘hidden’ or ‘secret’. So doctors might talk about ‘occult’ blood in samples where the blood can’t be seen but it still there. A lot of new (and old) religious groups have secret aspects to them, often only revealed to insiders and sometimes only after those insiders have worked to gain spiritual advancement. The idea of hidden or secret knowledge is often very attractive to people and they may join groups to obtain it, whether that’s a religion that promises knowledge about God or gods, aliens, transcendent experiences transporting people to other worlds or planes of existence, or the secret to god-like powers, release from emotions and fears, or access to immortality in this world or eternal life in the next” [9].

Отже, було виокремлено такі асоціативні концептуальні ознаки досліджуваного гіперконцепту: *diversity, popularity, attraction, fear, secret.*

Висновки. Проведений дефініційний, контекстуально-інтерпретативний та концептуальний аналізи показали, що понятійними ознаками концепту *ALCHEMY* є *unscientific,*

search, transformation, eternal life, universal medicine, mysticism. Мотиваційні ознаки концепту *ALCHEMY* визначаються етимологією англійської лексеми *alchemy* та вербалізуються наступним чином: *occult, search, unscientific.* Понятійними ознаками концепту *MAGIC* є *power, supernatural, extraordinary, use of means, influencing or predicting events, hidden, controlling, spiritual, superhuman.* Мотиваційні ознаки концепту *MAGIC* визначаються етимологією англійської лексеми *magic* та вербалізуються наступним чином: *to be able, have power.* Понятійними та мотиваційними ознаками концепту *ASTROLOGY* є *foretelling, stars, influence.* Було виокремлено такі асоціативні концептуальні ознаки досліджуваного гіперконцепту: *diversity, popularity, attraction, fear, secret.*

На основі проведеного аналізу робимо висновок про те, що в структурі англійського гіперконцепту *OCCULTISM* містяться такі сигніфікативні компоненти: (1) СУБ'ЄКТ (ФЕНОМЕН), (2) ВЛАСТИВІСТЬ СУБ'ЄКТА (ФЕНОМЕНА) – *power to influence, control,* (3) ОБ'ЄКТ – *people, events,* (4) АТРИБУТ – *spiritual, supernatural, hidden.*

Перспективою цього дослідження є аналіз особливостей вербалізації складових гіперконцепту *OCCULTISM* в англійському художньому дискурсі та виявлення образних і асоціативних ознак.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh, 2007. 252 p.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. Wilson D. Meaning and relevance. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2012. 382 p.
4. Online etymological dictionary. URL: <https://www.etymonline.com> (дата звернення 15.10.2021)
5. The American Heritage Dictionary. URL: <http://ahdictionary.com/> (дата звернення 20.10.2021)
6. The Merriam-Webster Unabridged. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення 20.10.2021)
7. Magick as strategy in World War II. URL: <https://www.reuters.com/article/us-warcollege-24jan2017-idINKBN1582G1> (дата звернення 20.06.2022)
8. Occult sciences and parapsychology. URL: <https://www.nypl.org/node/5640> (дата звернення 20.06.2022)
9. The occult. URL: <https://christianity.org.uk/article/the-occult> (дата звернення 20.06.2022)